

Одеса, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ.....	6
1.1. Складники, види та сутність системи освіти, державна політика у сфері освіти та принципи освітньої діяльності.....	6
1.2. Джерела та організація фінансування закладів освіти ,їх структура та особливості фінансування	9
1.3. Особливості фінансування науки та наукових досліджень.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ У РОЗРІЗІ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	25
2.1. Фактичне фінансове забезпечення державою системи освіти та науки.....	25
2.2. Видатки місцевих органів самоврядування на освіту.....	37
2.3. Видатки бюджету міста Одеси на освітню галузь.....	45
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	49
3.1. Порівняльна характеристика фінансування освіти за кордоном та можливість застосування в Україні.....	49
3.2. Фінансовий контроль та інформатизація в сфері освіти.....	59
3.3. Актуальні проблеми фінансового забезпечення та перспективи його реформування.....	68
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Освіта, як відомо, є важливою галуззю суспільного життя, що забезпечує соціальний прогрес. Але протягом багатьох століть вона була безпосередньо пов'язана з виробництвом, яке не чинило жодного помітного впливу на неї і не виділялося в самостійну дисципліну.

У сучасних умовах ефективний розвиток суспільства можна забезпечити лише за наявності високого інтелектуального потенціалу нації. Ключове місце у його відтворенні має система вищої освіти. Основним компонентом цієї системи є вищі навчальні заклади, які вирішують важливі питання професійної підготовки фахівців, забезпечують інтелектуальний, моральний, економічний розвиток суспільства та особистості. Успішне виконання задач вищих навчальних закладів неможливе без достатньої фінансової підтримки їх діяльності.

Вивчення фінансування освіти необхідно, оскільки в інформаційному суспільстві передових технологій якість освіти є основним аргументом для забезпечення рівня життя і професійних навичок особи, яка відповідає потребам особистості, суспільства і держави.

Таку важливу тему досліджували видатні вчені, як О.Д. Василик, Ю.М. Беляєв, О.В. Мішуков, О.Б. Вишнецький, П.В. Кононенко та інші.

Сьогодні очевидно, що людський капітал є ключовим фактором економічного зростання. Тому інвестування в людський капітал, включаючи освіту, стало центральним елементом стратегії сприяння економічному добробуту. Як наслідок, освіта сприймається як інвестування в колективне майбутнє націй, а не тільки в майбутній успіх особистості.

У нових умовах органи освіти, насамперед центральний орган - Міністерство освіти і науки України, приймають необхідні рішення щодо зміни освітнього законодавства, вдосконалення структури навчальних закладів з урахуванням нових вимог до якості та змісту освітніх, демографічних та міграційних процесів, а також створюють механізми для

регулювання відносин між усіма зацікавленими сторонами. Система освіти України, як і будь-яка соціально-економічна система, ґрунтується на трьох основних елементах: інституційної складової (насамперед правової бази); мережі навчальних закладів, органів освіти, інших учасників освітньої діяльності, що забезпечують функціонування системи; механізми та інструменти, що регулюють відносини між усіма зацікавленими сторонами.

На етапі науково-технічної та інформаційної революції освіта перетворюється на головний стратегічний напрямок економічного зростання і служить основою прогресу суспільства. Роль науки в ХХІ столітті значно зростає. Провідні країни світу надають все більші кошти з державного бюджету розвитку. Крім того, компанії здійснюють значні інвестиції в дослідження. На жаль, зараз Україна змушена витратити чималі гроші на соціальний захист населення, поточні соціальні програми, тому науковій діяльності дуже мало. Низька зарплата вчених у порівнянні з їхніми колегами за кордоном викликає «відтік умів» тимчасового або постійного характеру.

Метою дипломної роботи є розроблення рекомендацій щодо забезпечення фінансування освіти та науки.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких **завдань**:

- виявити сутність, складники, структуру та види системи освіти; засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності;
- дослідити джерела фінансування та організацію фінансування закладів освіти ;
- окреслити особливості фінансування науки та наукових досліджень;
- розглянути характеристику видатків на освіту та науку, проаналізувати фінансову забезпеченість освіти та науки;
- провести аналіз зарубіжного досвіду фінансування освіти;
- виділити основні методи вирішення проблем функціонування фінансового контролю в сфері освіти;

- запропонувати напрями удосконалення механізмів фінансового забезпечення системи освіти та науки України

Об'єктом дослідження даної роботи є система фінансування освіти та науки, у контексті забезпеченості фінансовими ресурсами.

Предмет дослідження – практичне обґрунтування забезпечення фінансовими ресурсами системи освіти та науки.

Інформаційна база дослідження – Бюджетний кодекс України, Закони України та інші законодавчі і нормативні акти з питань освіти та науки, фінансування системи освіти та науки України, підручники, монографії, наукові статті з питань фінансування освіти та науки України, статистичні дані органів державної влади, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України, Міністерства освіти та науки України, Національного фонду досліджень.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Основний зміст роботи викладено на 75 сторінках, містить 22 рисунка, 1 таблицю, 4 додатки, список використаних літературних джерел, що налічує 37 найменувань.

ВИСНОВОК

Згідно з Законом України «Про освіту» невід’ємними складниками системи освіти є:

- дошкільна освіта;
- повна загальна середня освіта;
- позашкільна освіта;
- спеціалізована освіта;
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта;
- вища освіта;
- освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Види освіти. Людина реалізує своє право на освіту впродовж життя через формальну, неформальну та інформальну освіту. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку освітніх структур, які забезпечують відповідні освітні послуги, і стимулює до здобуття освіти всіх різновидів.

Навчальні заклади офіційно мають право отримувати додаткові позабюджетні кошти за рахунок таких платних послуг:

- освітні послуги;
- оренда;
- транспортні послуги;
- продаж промислових товарів;
- інші

Основними джерелами підтримки фінансової освіти є:

- кошти з державного та місцевих бюджетів;
- кошти юридичних та фізичних осіб, громадських організацій та фондів;
- пожертвування на спонсорські та благодійні внески;
- кошти з секторів національної економіки, збори за додаткові освітні послуги та інші послуги, що надаються навчальними закладами тощо.

Фінансування освіти з цих джерел може здійснюватися за допомогою наступних методів:

- фінансування бюджету навчальних закладів;
- фінансування бюджету навчальних закладів на основі витрат на навчання одного учня (студента);
- індивідуальний платіж за навчання за рахунок коштів фізичних осіб;
- спеціальні кредити на освіту;
- отримання спонсорських і благодійних пожертвувань;
- отримання додаткових доходів від різних послуг не освітнього характеру.

Пріоритетними завданнями розвитку науки і техніки України, визначеними законодавством України до 2020 року, є (стаття 3 Закону України "Про наукову і технічну діяльність" [6]):

- 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих питань науково-технічного, соціально-економічного, соціально-політичного, людського потенціалу для забезпечення глобальної конкурентоспроможності України у світі, сталого та стабільного розвитку громади та держави;
- 2) технології, що сприяють науковому просуванню в сфері інформації та комунікації;
- 3) раціональне використання природи;
- 4) енергоефективність та енергетика;
- 5) нові речовини, продукти та матеріали;
- 6) вчення про життя, сучасні технології профілактики і лікування найпоширеніших захворювань.

Джерело фінансування досліджень залежить від їхнього характеру. Є два напрямки дослідження: фундаментальні; прикладні.

В Україні створено Національний фонд досліджень, а з 2019 року розпочато надання грантів на дослідження та розробки. Відповідна постанова була затверджена Кабінетом Міністрів 4 липня 2018 року.

Для ефективної діяльності навчальні заклади повинні мати належну фінансову базу, оскільки за рахунок фінансових ресурсів закладів освіти

формується їх майнова основа, здійснюються виплати працівникам, реалізуються різноманітні проекти. Проте, фінансова основа діяльності закладів освіти на нинішньому етапі розвитку української громади залишається задосить слабкою. Це є однією з ключових поштовхів до слабкості майнової основи господарювання освітніх закладів, та не досить ефективної реалізації різних проектів.

Дані щодо структури видатків зведеного бюджету України в періоді за 2014-2018рр. На підставі представленого матеріалу можна зробити висновки, що найвагоміші частки видатків належать сферам соціального захисту і соціального забезпечення та сфері освіти, ці частки складають 26,38%, 25,94%, 30,91%, 27,04%, 24,75% (у сфері соц. захисту та забезпечення в періоді 2014-2018рр. відповідно) та 19,14%, 16,8%, 15,5%, 16,83%, 16,8% (у сфері освіти в періоді 2014-2018рр. відповідно).

З усіх сфер на науку була виділена недосить значна частка видатків, а саме : у 2014 році – 1,01%, 2015 – 0,78%, 2016 – 0,64%, 2017 – 0,66%, і у 2018 – 0,69%. Фінансування науки у періоді з 2014 по 2016рр. має тенденцію спаду, проте у 2017-18рр. ситуація стала на шлях до плавного зросту.

Законодавчо закріплено, що держава має забезпечити загальні асигнування на освіту в розмірі не менше 7 % ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Одним з невід'ємних напрямів модернізації фінансування системи освіти в сучасних умовах є визнання відмінностей між видатками з урахуванням рівнів бюджетної системи, удосконалення фінансування навчальних процесів у вигляді субвенцій місцевим бюджетам та обґрунтування розподілу субвенцій між суб'єктами, які надають освітні послуги.

Враховуючи відсоткові показники видатків на освіту з місцевих бюджетів в цілому, існує тенденція спаду частки видатків на освіту загалом, особливо помітний різкий спад з 31,96% до 30,33% та аж до 27,32% у 2014-

2016рр. відповідно. Проте у 2017-2018р. тенденція виправляється на достатньо помітний ріст, та ситуація трохи покращується з 27,87% до 29,42% відповідно, порівняно з 2016р., але все ж таки обсяг видатків не відновлюється до показника у 2014р.

Частка місцевих бюджетів від частки видатків на освіту зі зведеного бюджету на протязі 2014-2018рр. збільшується та має все більше значення у забезпеченні фінансовими ресурсами сфери освіти в Україні.

Видатки на освіту в Одесі: фінансування освіти у періоді з 2014 по 2016 рр. має стрімко спадаючу лінію тренду з 27,25% аж до 19,32% від всіх видатків міста, проте у наступному 2017 році відсотковий показник рівня видатків достатньо жваво піднявся до 25,79%, за рахунок тотального зменшення частки видатків на сферу економічної діяльності, і у 2018 році частка видатків на освіту трохи зменшилась до показника у 24,3%.

Держава все частіше відмовляється від фінансування освіти та передає контроль за містом, затвердження стандартів та програм навчальними та академічними асоціаціями. Функції, які раніше виконували державні органи управління освітою, в розвинених країнах світу, також передаються на рівень місцевих органів влади, громадських організацій та приватного сектору. Загальноприйнятою практикою в розвинених країнах є те, що приватні компанії виграють тендери на послуги з управління, підготовку вчителів та організацію навчального процесу.

Рівень витрат на освіту в Україні один з найвищих у світі. Виключно низький середній розмір класів і кількість учнів на одного вчителя є однією з головних причин високого рівня витрат в Україні.

Основною причиною малих, середніх класів (і низького числа учнів на одного вчителя) є нездатність школи адаптуватися до зменшення кількості учнів. Внаслідок демографічних змін кількість учнів у школах зменшилася. Падіння народжуваності та вихід з країни призвело до старіння населення та зменшення кількості дітей шкільного віку.

Незважаючи на високі амбіції реформ, рівень витрат, необхідних для реалізації більшості ініціатив реформ, є відносно невеликим, особливо в короткостроковій перспективі. На першому етапі реформи очікується, що щорічні витрати на нові ініціативи реформ становитимуть близько 2 млрд. гривень або менше 0,05% ВВП на рік.

Одне з положень нового закону є найдорожчим: закон пообіцяв зміцнити соціальний статус вчителів, збільшивши зарплату вчителів найнижчої категорії до чотирьох прожиткового мінімуму до 2023 року. Одним з аргументів Міністерства освіти і науки про це є те, що вчителі мають низький соціальний статус, а низька заробітна плата їх деморалізує.

Зважаючи на зарубіжний досвід фінансування вищих навчальних закладів, слід зазначити, що одним із дієвих способів є фінансування за результатами діяльності за допомогою формул та контрактів продуктивності. Розглядаючи таке фінансування, можна виокремити два його типи, а саме: за формулами та контрактами продуктивності.

Іншим важливим способом фінансування університетів є перформанс-контракти, або цільові угоди з виконання певних завдань, які укладаються між державними органами та університетами.

Фінансовий контроль у галузі освіти - це заснована на нормах фінансового права система заходів і органів щодо перевірки законності та доцільності дій у сфері формування, розподілу і використання грошових фондів держави у сфері освіти.

Важливим моментом у функціонуванні системи управління освітою є також те, що вона повинна відповідати вимогам економічної ефективності, тобто вартість контролю не повинна перевищувати очікуваних витрат через відсутність контрольних заходів.

У своєму дослідженні В. А. Грабовський зазначив, що поєднання державного та громадського управління в системі освіти створюється державно-громадським управлінням, що підкреслює пріоритет держави з урахуванням громадської думки.

Сьогодні постало питання глибокої трансформації системи освіти України від режиму її закритого пострадянського функціонування до розвитку в глобальному конкурентному просторі.

Зараз у сфері освіти існує цілий ряд проблем, які потребують системного вирішення. До них відносяться: незадовільний рівень середньої освіти, відсутність доступу сільських студентів до якісної освіти, зниження престижності професії вчителя і девальвація ринку праці, неефективне використання бюджетних коштів.

Ключовим елементом реформи освіти є започаткування Нової української школи (НУШ) у вересні 2018 року. Безпосередньо або опосередковано проблема впровадження НУШ також стосується розвитку дошкільної освіти, професійної (професійної) освіти, позашкільної освіти, підготовки вчителів та кваліфікацій у вищих навчальних закладах. Одним з важливих питань реформування цієї сфери є створення ефективної мережі навчальних закладів на основі територіальних особливостей, демографії, якості освіти, конкурентного впливу інших країн тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Епіфанов А.О., Дьяконова И.И. «Бюджет і фінансова політика України». Київ, 2010. – 234 с.
2. Буценко О. Симбіоз ринкової економіки і культури // Український регіональний вісник – 2010 – №38 – с. 5
3. Бойко А. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. Бойко // Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 16–23
4. Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-stvoriv-nacionalnij-fond-doslidzhen-yakij-davati-granti-na-nauku-z-2019-roku>
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
7. Закон України «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. “Освітня аналітика України” , 2018, № 2 (3) Напрями реформування освітньої галузі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/5_11_Napryamy_reform.pdf
9. Василенко О.Д. Державні фінанси України К., Вища школа 1997 р.
10. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджменту: Переклад з англ. – М.: Дело, 2008.
11. «Менеджмент організацій» В.Д.Нємцов, Л.Є. Довгань, Г.Ф.Сініок, Київ, 2001 р., 388 ст.
- Боголіб Т.М. Удосконалення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти / Т.М. Боголіб // Фінанси України. – 2009. – №2 (111). – С. 106–113.
12. Бойко А. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. Бойко // Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 16–23.

13. Вакарчук І. О. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи / І. О. Вакарчук // Вища школа. – 2010. – №3. – С. 3–19.
14. Волкова Н.Ф. Ефективність використання коштів ВНЗ / Н.Ф. Волкова // Фінанси України. – 2005. – №5. – С. 66–72.
15. Добровольська Л.М. Деякі аспекти державного фінансування вищої освіти / Л.М. Добровольська // Фінанси України. – 2003. – №8. – С. 50–55.
16. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В.Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
17. Плахотнікова Л.О. Удосконалення умов фінансування вищої освіти як основного чинника підготовки фахівців / Л.О. Плахотнікова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №1. – С. 141–146.
18. Кублікова Т. Б. Управління інноваціями: теорія та практика: навчальний посібник / Т. Б. Кублікова. – Одеса: Астропринт, 2014. – 236 с.
19. Кублікова Т. Б. Система казначейства: управління фінансовими ресурсами: монографія / Т. Б.Кублікова, Е. І. Курганська. – Одеса: ОНЕУ, 2015. – 323 с.
20. Крисюк С.В. Державне управління освітою : [навч. посіб.] / С.В. Крисюк. - К. : НАДУ, 2009. - 218 с.
21. Сисюк С.В. Проблеми здійснення та законодавчого врегулювання державного та внутрішнього фінансового контролю в державних закладах освіти / С.В. Сисюк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/7_sisjuk.doc.htm.
22. Тимошенко О.В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України / О.В. Тимошенко // Економічний вісник НГУ. -2011 - №3.-С.123-130
23. Ярошевич Н.Б. Проблеми вдосконалення системи зовнішнього державного фінансового контролю в Україні / Н.Б. Ярошевич, І.І. Підтикана//Науковий вісник НЛТУ України. -2010- Вип. 20.9. - С. 145-150
24. Халимоник ІІ Наукові розвідки з державного та муніципального управління. - 2016. - Вип. 2. - 256 с.
25. Авер'янов В. Законодавче регулювання державної служби у світлі завдань упередження та протидії корупції в Україні / В. Авер'янов, О. Андрійко //

Право України. - 2010. - № 8.

26. Паращенко Л. Про неприбутковий статус навчальних закладів / Л. Паращенко, І. Барматова // Освіта.ua. 2016. 22 груд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// osvita.ua/vnz/reform/53613/](http://osvita.ua/vnz/reform/53613/).

27. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.8>.

28. Бавико О.Є. Правове регулювання державного фінансового контролю / О.Є. Бавико [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/pravo/2010_2/files/L210_04.pdf.

29. Савченко В. А. Механізм формування державного замовлення на підготовку фахівців і робітників / В. А. Савченко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика . – 2014. – № 1. – С. 83–88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_12.

28.Стадний Є. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності // Аналітичний центр CEDOS. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnohofinansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti>

29. Касич А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу / А. О. Касич, В. А. Циган // Ефективна економіка. – 2013. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>.

30. Співаковський О. В. Стан фінансування освіти і науки / О. В. Співаковський // Освіта.ua. 2016. 17 листоп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/blogs/53098/>.

31. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutskrada.gov.ua/actual/koncepciyagumanitarnogo-rozvitku-ukrayini-na-period-do-2020-roku>.

32. “Освітня аналітика України” • 2018 • № 2 (3) Тенденції та перспективи розвитку системи освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу

:http://science.iea.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/12/121_127_Tend_ta_perspekt.pdf

33. “Освітня аналітика України” • 2018 • № 1 (2) Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/56_62_Tkachuk.pdf

34. НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА // Концептуальні засади реформування середньої школи // Документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням колегії МОН 27/10/2016. Київ, 2016. 34 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>

35. Аналітична довідка з питань державної політики у галузі освіти: «Фінансово-бюджетна сталість в процесі впровадження «Нової української школи» . Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк, 2018. 33 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу ; <http://documents.worldbank.org/curated/en/585361535952712175/pdf/129687-WP-P166106-Ukrainian-PUBLIC-B-Education-Policy-Note-UA-2018-07-18-A4-for-INTERNET.pdf>

36. Актуальні питання реформування освіти в Україні : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2018. 246 с. перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/02/monogr_Akt_pit_ref_osv_Ukr-pe4at.pdf

37. Claeys-Kulik A.-L. Define thematic report: Performance-based funding of universities in europe / Anna-Lena Claeys-Kulik, Thomas Estermann. 2015[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/definethematic-report_-pbf_final-version.